

УДК 338.26:332.1

С. Л. Пакулін*, О. О. Топчій**

ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Рівне; **Українська державна академія залізничного транспорту, м. Харків*РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І СТІЙКІСТЬ
РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Наведено авторську класифікацію економічних ресурсів регіону. Сформульовано поняття «ресурсне забезпечення регіональної економіки». Доведено, що в регіонах зі збалансованою розвинутою економічною системою, широкою ресурсною базою існує можливість амортизації сили кризових тенденцій. Обґрунтовано, що для регіонів України диверсифікація як метод управління ризиками дозволяє знизити ймовірність істотних сумарних втрат за рахунок розподілу ринків, розширення асортименту продукції, видів економічної діяльності.

Ключові слова: ресурси, ресурсне забезпечення, стійкість, регіон, класифікація, економіка.

Приведена авторская классификация экономических ресурсов региона. Сформулировано понятие «ресурсное обеспечение региональной экономики». Доказано, что в регионах со сбалансированной развитой экономической системой, широкой ресурсной базой существует возможность амортизации силы кризисных тенденций. Обосновано, что для регионов Украины диверсификация как метод управления рисками позволяет снизить вероятность существенных суммарных потерь за счет распределения рынков, расширения ассортимента производимой продукции, видов экономической деятельности.

Ключевые слова: ресурсы, ресурсное обеспечение, устойчивость, регион, классификация, экономика.

Substantiated the author's classification of economic resources of the region. Formulated the definition of «resource provision of regional economy». It is proved that in the regions with balanced developed economic system with a wide resource base, there is a possibility of depreciation of force of crisis trends. Substantiated that for the regions of Ukraine diversification as a method of risk management allows to reduce the likelihood of significant aggregate losses due to allocation of markets expansion of assortment of the manufactured products, kinds of economic activity.

Keywords: resources, resource provision, stability, region, classification, economics.

В умовах глобалізації економіки, світової фінансової кризи, перерозподілу капіталів і сфер впливу відбувається посилення ролі регіонів як цілісних одиниць економіки. Потрясіння глобального масштабу, суттєво позначаючись на макрорівневих системах, як правило, мають значно менший вплив на економічні системи більш низького рівня. Зазначаючи циклічних змін, економіка регіонів є тим елементом економіки України, який несе потенціал не тільки виходу з кризи, а й створення передумов сталого економічного зростання. Це пояснюється можливістю ефективного управління ресурсами на мезорівні економіки як більш мобільному порівняно з макрорівнем. Усе це породжує необхідність проведення системних досліджень, спрямованих на вдосконалення ресурсного забезпечення регіональної економіки, розробки комплексного системного інструментарію управління ресурсним забезпеченням регіональної економіки, адаптованого до змін зовнішнього середовища і орієнтованого на застосування сучасних інформаційних

технологій та наукових методів прийняття рішень, що підвищують якість управління в умовах високого рівня інформатизації економіки.

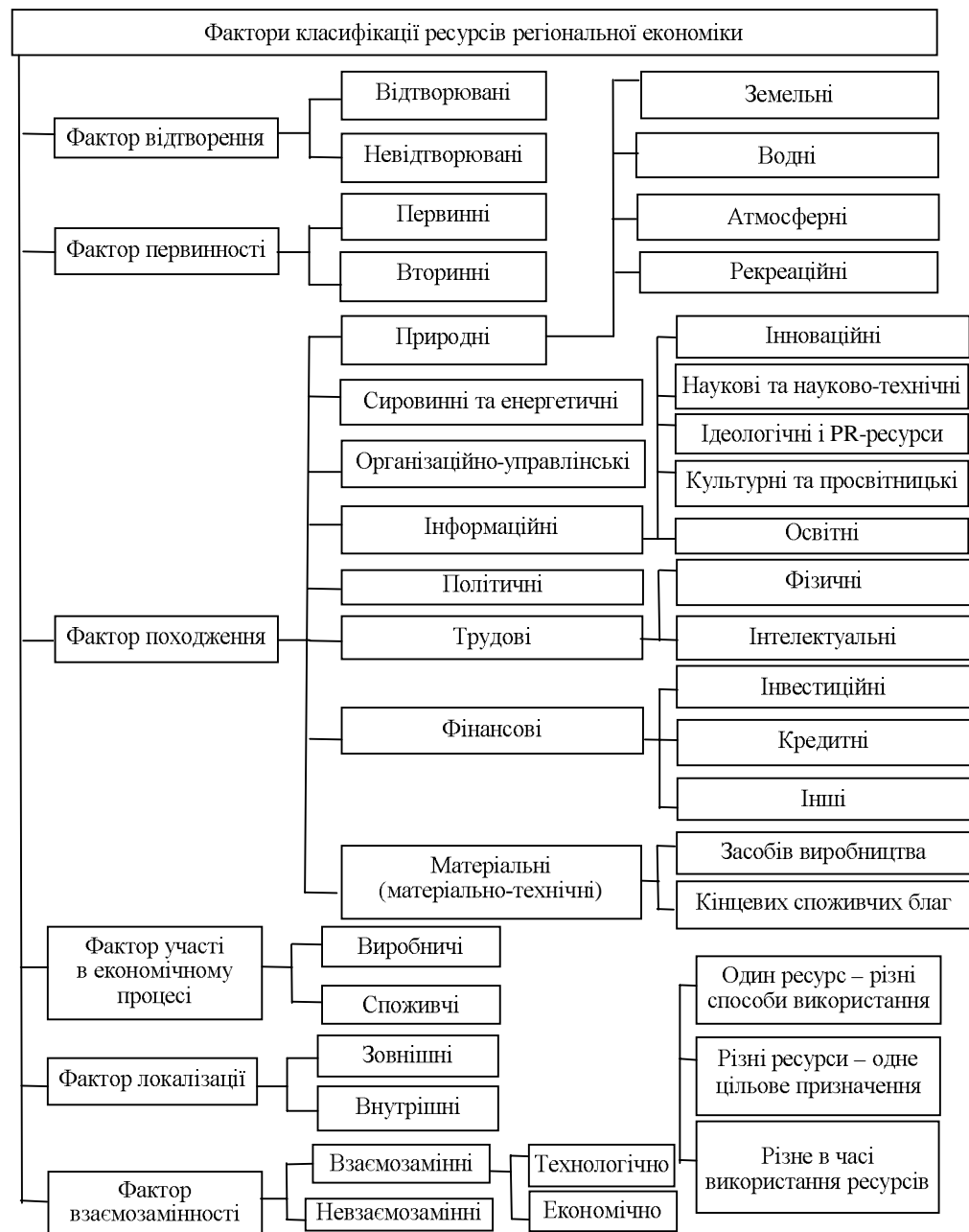
Наше дослідження ґрунтується на новітніх наукових публікаціях таких вчених, як І. В. Бережна [1], А. В. Євдокимов [2], О. О. Євсєєва [3], Ш. І. Ібатуллин [4], Я. В. Коваль [5], Л. В. Левковська [6], Л. О. Петкова [7], З. С. Варналій [8], Я. Б. Олійник [9], В. Ф. Столяров [10]. Теоретичні положення, методичні та практичні результати досліджень суттєво збагачують і розвивають сучасну науку управління регіональною економікою, створюють методологічну основу для подальших наукових розробок. Незважаючи на підвищений інтерес до різних питань регіонального управління, а також наявність фундаментальних підходів і прикладних досліджень з розкриття окремих сторін окреслюваної в статті тематики, практично відсутні теоретико-модельні уявлення про комплексне системне управління ресурсним забезпеченням регіону (включаючи його науково-обґрунтований інструментарій) та інтеграцію такого роду методології в загальну концепцію управління відтворювальними процесами на мезорівні. У наукових публікаціях дуже поверхово висвітлено питання удосконалення ресурсного забезпечення з метою підвищення стійкості регіональної економіки.

У даний час роль територіальних аспектів розміщення продуктивних сил і розвитку економічної системи неухильно зростає. Це відбувається не тільки в Україні, а й в інших державах, оскільки процеси глобалізації та міжнародної інтеграції неминуче акцентують увагу на особливостях окремих регіонів у ході їх залученні до внутрішньодержавного та міжнародного поділу праці [3, с. 38]. Кризові явища у світовій економіці не тільки виявили справжній рівень глобалізаційних процесів, але й посилили проблеми регіональної економіки, виокремили відмінності в типах економічних систем, які детермінують відцентрові тенденції.

Доведено, що елементи регіональної економічної системи не можуть функціонувати без ресурсів, що утворюють «входи», а в ряді випадків і «виходи» системи. На нашу думку, під економічними ресурсами регіону слід розуміти сукупність локалізованих на території регіону джерел і передумов виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і духовних благ та послуг, які потенційно знаходяться «на вході» процесів виробництва і споживання за існуючих у конкретний момент часу в регіоні економічних, технологічних, політичних, соціальних умов і відносин.

Ресурси в економіці поділяють на види. Проте єдиної загальноприйнятої класифікації не існує, у зв'язку з чим ми пропонуємо класифікацію економічних ресурсів регіону за рядом факторів (рисунок). Із неї випливає, що основні елементи економічної системи – підприємства та домогосподарства – на «вході» забезпечені відповідно виробничими та споживчими ресурсами. Однак спектр спрямованості функціонування підприємств у межах регіону досить різноманітний, він відповідає спеціалізації регіону, а також допоміжним та інфраструктурним процесам. Тому методологічно значущим стало доповнення типології регіональних ресурсів видами економічної діяльності.

Ресурсне забезпечення регіональної економіки – сукупність економічних ресурсів, що сприяють нормальному проходженню економічних процесів у регіоні, реалізації регіональних планів, програм, проектів, підтримці стабільного функціонування економічної системи регіону та її складників.

Класифікація економічних ресурсів регіону

Усі ресурси, навіть відтворювані, у конкретний момент часу за наявного комплексу умов є чи можуть бути обмеженими. Причому чим вищий рівень економічної системи розглядається, тим більший прояв має зазначена властивість і тим менше недефіцитних або майже недефіцитних ресурсів.

З поняттям ресурсного забезпечення також пов'язане явище лімітування ресурсів. Незважаючи на те, що для того чи іншого економічного процесу існує деякий основний ресурс, у ряді випадків первинний, очевидно, що немає таких видів діяльності і процесів, для яких було б достатньо тільки одного виду ресурсів.

Навіть у найпростішому випадку потрібні мінімум трудові й фінансові ресурси. Ресурс, кількісні та якісні характеристики якого не дозволяють одержати необхідні «вихідні» параметри економічного процесу за достатності інших ресурсів, називають лімітуючим. В системі одночасно може існувати кілька лімітуючих ресурсів, проте завжди існує один з мінімальними значеннями характеристик.

Кругообіг взаємозумовленості територіального розміщення первинних ресурсів і продуктивних сил перебуває в тісному концептуальному зв'язку з первинною та вторинною спеціалізацією регіону. Первинна спеціалізація регіону формується на основі наявних у регіоні природних ресурсів, його географічного положення, кліматичних умов, ландшафту і т. д. Вторинна спеціалізація регіону за достатнього рівня освоєння та економічного розвитку території обумовлена вже сформованими видами діяльності як їх доповнення. Основою такої спеціалізації є забезпечення вторинного характеру: кваліфіковані трудові ресурси, акумульовані фінансові ресурси, матеріальні, сировинні й енергетичні ресурси, а також організаційно-управлінські та політичні (переважно для регіонів столичної спеціалізації – Київ, Харків) та інформаційні ресурси (наукові розробки) і т. д.

До ресурсного забезпечення належать у першу чергу нерухомі ресурси, що детермінують первинну спеціалізацію регіону, потім менш мобільні ресурси як фактор вторинної спеціалізації. При цьому чим вищий рівень освоєння регіону та його економічного розвитку, тим більшу роль у його ресурсному забезпеченні з погляду формування спеціалізацій відіграють мобільні ресурси: розвинена економіка привертає мобільні ресурси і продукує їх, визначаючи тим самим регіональну диференціацію; менш розвинена економічна система регіону, як правило, породжує відплив мобільних ресурсів.

Циклічність розвитку економіки регіону пов'язана з її ресурсним забезпеченням, що, у свою чергу, тісно пов'язане з рівнем розвитку даної економічної системи. Регіони з повним ресурсним забезпеченням, як правило, досягають високих економічних показників. Однак для цього ресурси необхідно ефективно й перманентно залучати до відтворювальних процесів. Ресурсне забезпечення економічної системи регіону складається з внутрішнього забезпечення за рахунок ресурсів, локалізованих безпосередньо на території даного регіону, і зовнішнього, одержуваного в процесі міжрегіонального обміну.

Економічні процеси циклічні на всіх рівнях – від глобального (світові кризи) до ринкового (циклічні коливання курсів акцій, біржових цін, курсів валют і т. д.) і навіть мікрорівня (життєвий цикл товару). Це пов'язано з тим, що жоден процес не може тривати нескінченно, оскільки в економіці також діють закони збереження. Для економічного зростання та розвитку потрібні ресурси, які в будь-який момент часу не можуть бути ні нескінченними, ні абсолютно взаємозамінними. Це створює «бар'єри» для зростання, якими часто є найбільш дефіцитні для системи економічні ресурси, які лімітують зростання. Проте ресурси не можуть вичерпатися одночасно, якийсь один тип повинен першим лімітувати розширення. На прикладі глобальної економічної кризи 2008 р. можна зробити висновок, що першими лімітуючими були фінансові ресурси. Лімітування може мати місце у будь-якому з видів ресурсів, однак щоб спричинити

кризу вони повинні мати певну «критичну масу», що не дає можливості стабілізації ресурсів шляхом їх взаємозаміни.

Ресурсна база, як правило, відстає від економічного зростання через інерційність і необхідність високих тимчасових витрат. Брак ресурсів деякий час може компенсуватися їх ввезенням за рахунок міжрегіонального обміну, проте дане джерело не постійне, особливо коли циклічність розвитку економіки зачіпає досить високі рівні агрегування. Якщо криза має місце в окремому регіоні або країні, існує можливість її вирівнювання за рахунок міжрегіональних та міжнародних зв'язків, однак якщо кризові явища мають глобальний, системний характер, така можливість відсутня або як мінімум істотно обмежена.

Оскільки національна економіка складається з економіки регіонів, очевидно, що зростання України неможливе без зростання окремих регіонів. У той же час у деяких регіонах можуть спостерігатися і протилежні тенденції, обумовлені внутрішньою логікою перебігу економічних процесів.

Глибина кризи в регіоні порівняно з національним і світовим рівнем може бути такою ж, більшою чи меншою. Це пов'язано зі стійкістю економічної системи регіону. Слаборозвинені й депресивні регіони зазнають значного кризового тиску, якщо тільки структурна перебудова економіки не створить потенціалу для зростання за рахунок задіяних наявних ресурсів регіону. У регіонах зі збалансованою розвинутою економічною системою, широкою ресурсною базою існує можливість амортизації сили кризових тенденцій.

Усі теорії міжрегіонального поділу праці та обміну орієнтовані на отримання вигод від спеціалізації регіонів. Однак високий рівень спеціалізації знижує потенціал економічної стійкості. Один з найбільш ефективних методів управління ризиками – диверсифікація, що дозволяє знизити ймовірність істотних сумарних втрат за рахунок розподілу ринків, розширення асортименту продукції тощо, у тому числі видів економічної діяльності. Очевидно, що для регіонів даний тип управління ризиками повинен виражатися в зниженні рівня спеціалізації регіону, оскільки спад за різними видами економічної діяльності відбувається нерівномірно, що є передумовою менших сумарних втрат або зниження валового регіонального продукту.

Висновки.

1. Ефективне управління ресурсним забезпеченням сприяє зміцненню стійкості регіональної економіки.

2. Спеціалізація і стійкість економіки регіону являють собою різноспрямовані властивості, посилення яких необхідне в різні фази економічного циклу: у період пожвавлення і зростання більш ефективна спеціалізація, у передкризовий період і період спаду – диверсифікація, що зумовлює стійкість до потрясінь. Очевидно, що більш стійкими будуть регіони, у яких спостерігається максимальна орієнтація на використання внутрішніх ресурсів і мінімальна залежність від тих, які ввозять. Це також пов'язано зі спеціалізацією, проте не тотожно їй: повне застосування власних ресурсів регіону має місце і за високого рівня спеціалізації. Дана умова наступна після диверсифікації, що створює передумови зниження кризового тиску на економіку регіону.

3. Перспективним науковим дослідженням розглянутого питання є розробка методики моніторингу даних, використовуваних для управління ресурсним забезпеченням регіональної економіки, заснована на загальноприйнятій методології статистичної оцінки національного багатства і розрахована для мезорівня економічної системи (а не для макрорівня), що дозволяє проводити оцінку ресурсозабезпеченості регіональної економіки для підвищення якості прийнятих управлінських рішень.

Бібліографічні посилання

1. **Бережна І. В.** Національні пріоритети та регіональні детермінанти соціально-економічного зростання регіону (на матеріалах АР Крим) / І. В. Бережна. – Л. : Ін-т регіон. дослідж., 2004. – 650 с.
2. **Євдокимов А. В.** Формування системи еколого-економічних показників при переході до сталого розвитку регіону : автореф. дис. ... на здоб. наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.08.01 / А. В. Євдокимов. – Суми, 1998. – 24 с.
3. **Євсєєва О. О.** Регіональні пріоритети розвитку науково-технічного прогресу та інновацій / С. Л. Пакулін, О. О. Євсєєва // Матеріали за 6-а міжнародна научна практична конференція [«Бъдещи изследвания», – 2010], 17–25 февруари 2010. – Софія, 2010. – Т. 5. Икономики. – С. 37–39.
4. **Ібатуллін Ш. І.** Оцінка впливу великого міста на поляризацію регіонального розвитку / Ш. І. Ібатуллін // Наук. вісн. НАУ. – 2007. – № 109. – С. 307–317.
5. **Коваль Я. В.** Регіональна економіка / Я. В. Коваль, І. Я. Антоненко. – К. : РВПС України НАН України, 2005. – 189 с.
6. **Левковська Л. В.** Формування корпоративного управління сталим регіональним розвитком України : автореф. дис. ... на здоб. наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 / Л. В. Левковська. – К., 2011. – 41 с.
7. **Петкова Л. О.** Теоретико-методологічні засади економічного зростання в Україні (регіональні аспекти) : автореф. дис. ... на здоб. наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.10.01 / Л. О. Петкова. – К., 2006. – 40 с.
8. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети : аналіт. доп. / за ред. З. С. Варналія. – К., 2005. – 62 с.
9. Регіональна економіка / за ред. Я. Б. Олійника. – К. : КНТ; Вид. С. Я. Фурса, 2008. – 444 с.
10. **Столяров В. Ф.** Механізм регіонального розвитку національної економіки / В. Ф. Столяров, С. В. Кукарцева. – К. : КНУТД, 2006. – 36 с.

Надійшла до редколегії 23.12.2013